

full DOMINICAL

ANEU MAR ENDINS

† JOSEP ÀNGEL SAIZ MENESES
Bisbe de Terrassa

Memòria dels nostres difunts

El proper dimecres celebrarem la solemnitat de Tots Sants i l'endemà la commemoració de Tots els fidels difunts. En aquestes dates acudim als cementiris i mantenim viva la tradició de pregar pels éssers estimats que ja no es troben entre nosaltres. Cadascú de nosaltres ha arribat a la vida en el si d'una família, i tots, en la peregrinació que hem recorregut al llarg de la nostra existència, hem gaudit d'unes relacions de família i d'amistat. Visitem els llocs on reposen les seves restes per a expressar el nostre record i el nostre afecte, per a mantenir viva d'alguna manera la relació amb ells, el diàleg que la mort no ha estat capaç de trencar; per a conservar una misteriosa però real comunió de vida i d'amor. Al llarg de la història és una constant en totes les civilitzacions i cultures la preocupació pels morts i el desig de mantenir un cert vincle amb ells.

En el moment de néixer no hi ha res més segur que la certesa que arribarà un dia que ens morirem, no hi ha res més comú i universal al gènere humà que el fet de morir. Però en la nostra civilització del benestar la mort s'ha convertit en un gran tabú, un tema gairebé prohibit, una realitat que val més no recordar, de la que és millor no parlar-ne, i quan es produeix una defunció, es tendeix inconscientment a rebaixar-ne la visibilitat a les mateixes famílies, sobretot en relació amb els més petits. Fa unes dècades es vivia amb molta més normalitat, com una realitat que és present en la nostra vida i que cal assumir-la i ens cal estar preparats perquè afecta a tot ésser humà de qualsevol època i lloc. Per això aquests dies són propicis per a reflexionar sobre la vida i la mort, sobre el seu sentit més profund perquè, ens agradi o no, la mort forma part de la vida.

El mes d'abril passat vaig estar predicant els Exercicis Espirituals a un grup de sacerdots de la diòcesi de Cuenca al monestir d'Uclés, que va ser la seu de l'Orde de Santiago. En la seva majestuosa església major hi ha enterrat el poeta Jorge Manrique, que ha passat a la història sobretot per les seves *Coplas por la muerte de su padre*, on fa una reflexió plena de bellesa i de profunditat sobre la vida i la mort. En la seva estrofa V b diu en llengua castellana: «Partimos cuando nacemos, andamos mientras vivimos, y llegamos al tiempo que fenecemos; así que, cuando morimos, descansamos». La nostra vida és una peregrinació que comença amb el naixement, que dura tota l'existència, i que acaba en el moment de la mort, que és el pas a la casa del Pare; amb la mort s'acaba l'etapa d'aquí a la terra, però s'obre una nova fase, més enllà del temps, en la comunió plena amb Déu i amb els germans.

Aquestes celebracions ens recorden la contingència de l'ésser humà, la seva fragilitat i petitesa i, al mateix temps, han de ser ocasió per a revifar la nostra esperança. Són dies per a reflexionar, una vegada més, sobre els grans interrogants de l'existència: ¿D'on venim i cap a on anem? ¿Quin sentit té la vida? ¿Com fer front a la realitat del mal, del sofriment, de la mort? ¿Què hi ha més enllà de la mort? L'ésser humà necessita raons per a l'esperança perquè tal com ens ho va recordar el papa Benet XVI, la qüestió de l'esperança es troba al centre de la nostra vida. Tots necessitem esperança, una esperança ferma i creïble; tots busquem la llum de l'esperança d'una forma més o menys conscient. I en aquest camí de recerca, Crist ens surt a l'encontre i ens diu: «Jo sóc la resurrecció i la vida: el qui creu en mi, encara que mori viurà; i tot aquell que viu i creu en mi no morirà mai més» (Jn 11, 25-26).

ENTREVISTA

Canvi de llenguatge

ELISENDA ALMIRALL

L'Elisenda Almirall, amb el treball «La Bona Nova a l'actualitat: intervencions i art cristià contemporani en temples i ermites del territori català», ha guanyat l'ajut a la formació del curs 2017-2018 que atorga la Fundació Joan Maragall. L'Elisenda afirma que abans «tant l'artista com el poble compartien un llenguatge simbòlic i iconogràfic», mentre que ara l'artista «ha d'anar al nucli del missatge per poder teixir una obra que sigui capaç de tocar el cor».

Quin paper juga avui l'art en l'evangelització?

L'art esdevé avui un interessant camí de diàleg entre l'Església i el món. La capacitat de la bellesa de disposar la ment i el cor de l'ésser humà a transcendir d'ell mateix fa que aquesta creï un marc privilegiat per poder parlar de Déu al creient dels nostres temps i es converteixi en un terreny perfecte de trobada amb altres confessions i, fins i tot, amb persones que es consideren no creients.

Per què es comença a veure de nou l'art com una eina per reduir distàncies entre l'Església i el món?

L'art cristià té el poder de tornar a prendre les regnes de ser pregària visible i fer patent que Crist no és quelcom del passat, sinó que és present, forma part de l'ara i aquí, fins i tot després de més de dos mil·lennis en un món mogut per la bandera de la postveritat.

Temples i ermites renoven el seu art per poder arribar millor als joves?

Una de les intencions d'incorporar nou art és fer un espai de pregària i celebració atraient i, sobretot, acollidor per a tota la comunitat. Tanmateix, afegir-lo no esdevé una equació directa perquè els joves comencin a venir de cop a l'Església. Un lloc adequat i cuidat ajuda a connectar amb l'interior, però primer hem de provocar que aquests joves se sentin convidats a entrar, i això ens insta a continuar sortint dels nostres murs i anar a trobar-los.

Òscar Bardají i Martín

GLOSSA

ENRIC PUIG JOFRA, SJ
Secretari general de la FECC

Jugar, cantar, pregar

Havíem quedat a l'hora de sopar per preparar el bateig del tercer fill. Els dos grans, un nen i una nena de sis i quatre anys, respectivament, m'esperaven. Havien alterat l'horari habitual perquè volien conèixer el capellà que batejaria la germaneta. Tot sopant m'explicaren el curs que feien, com es deien les mestres, que la seva escola és molt gran, les cançons que hi canten... En un moment em van posar al corrent de la seva activitat escolar, amb multitud de detalls. Acabat el sopar, s'acomiadaren i, al cap d'una estona, unes veus infantils feien arribar una cançó al menjador, amb una lletra que m'era familiar i coneguda. «Oh, Crist llum en la fosca, / reflex etern del Pare, / imatge del seu rostre, / claror que mai s'apaga. / De Vós rebem l'ajuda / per vèncer el mal tothora. / Doneu-nos ara i sempre / repòs en la pau vostra. / Tots junts donem lloança / al Pare que ens estima, / amb Crist, Salvador nostre, / i l'Esperit de vida». El pare i la mare s'hi afegiren amb tota normalitat. Ell, davant la meua sorpresa, em mirà i digué: «És la cançó que cantem cada nit amb els nens, una adaptació de l'himne ordinari de les completes de la litúrgia de les hores, amb una música adaptada a la seva edat. La lletra és

clavada a l'original al noranta nou per cent. Hi he afegit, però, un final adequat al moment i als meus fills: Bona nit, / Gràcies per tot. / Perdó per tot / i fins demà! / Bona nit. Avui, en veure que els pares no ens movíem per pregar amb ells, han tirat pel dret i han començat la pregària.»

Iniciar en la pregària, en el misteri de la relació amb Déu des de la relació que hi viuen els pares. Apropar-se a l'experiència religiosa des de la vivència dels qui ens han precedit en la fe. No hi ha edat prefixada. La gràcia sempre pot actuar. És do gratuït, per ser donat. Les mediacions que neixen de persones estimades esdevenen testimonis fonamentadors. Aquest mateix pare em comentava que, quan els seus fills encara no parlaven, ells els cantaven aquesta pregària de la litúrgia de les hores amb l'esperança que algun dia la fessin seva. També els resaven el pare nostre amb aquesta mateixa confiança. Confiança en el Senyor i en aquests fills que juguen, canten, aprenen... i preguen. «Sigues beneït i lloat, Senyor, Déu dels nostres pares, que el teu nom sigui glorificat per sempre» (Dngr 3,26). La llavor ha estat sembrada. Convé demanar al Senyor del sembrat que la faci créixer i que doni fruit.

HECHOS DE VIDA

MN. JOSEP M. ALIMBAU ARGILA

Su vida valió la pena: fue útil

Se llamaba Montserrat Icart. Nació en el Pirineo. A los 19 años, con una buena formación espiritual cristiana, entró en las Hermanas Hospitalarias de la Santa Cruz de Barcelona, dedicadas a enfermos físicos y mentales. Era rubia y en su juventud fue hermosa. Vivía feliz y con una sonrisa para quien la trataba. Era **sastre**. Enseñó confección a chicas para que se ganaran la vida en un medio rural, en la escuela de las Hospitalarias de Santa María de Corcó. La hermana Icart fue segundo premio de **corte y confección** de Barcelona.

El año 1966 con otras cuatro compañeras religiosas enfermeras fueron a las misiones en Colombia. Allí se entregó a servir ancianos de Quibdó y a madres y niños y niñas pobres de la calle. También fue enviada al Ecua-

dor para ayudar a los más pobres. Sus hermanas misioneras cuentan que «cuando **veía** a un niño o una niña hambrientos, con su **vestido roto**, que iban casi **desnudos**, se los llevaba y les daba de **comer**. En este tiempo, ella les tomaba las medidas y después les hacía un **vestido nuevo**...». La hermana Icart siguió al pie de la letra el Evangelio de Jesús. Su lema era: **«Que debía sacar y dar todo aquello que Dios le había puesto en su corazón y en su alma.»**

Estuvo 30 años en las misiones. Tuvo un accidente. Regresó a Barcelona. Fue elegida superiora. La visitaban emigrantes que la conocían y ella siguió **«haciendo el bien»**.

Víctor Hugo decía: «Todo **comienza** en este mundo y **todo termina** al llegar a allá: la **Vida Eterna.**»

Lectures de la missa diària i santoral

30. ■ Dilluns (lit. hores: 2a setm.) [Rm 8,12-17 / Sl 67 / Lc 13,10-17]. Sant Marcel, centurió romà, i els seus fills Claudi, Rupert i Víctor, mrs.; santa Eutròpia, mr.; santa Zenòbia, mr.

31. ■ Dimarts [Rm 8,18-25 / Sl 125 / Lc 13,18-21]. Sant Alfons (Alonso) Rodríguez, rel. jesuïta castellà, mort a Palma de Mallorca; sant Quintí, mr.; sant Wolfgang, bisbe; santa Lucil·la, vg. i mr.

1. □ † Dimecres [Ap 7,2-4.9-14 / Sl 23 / 1Jn 3,1-3 / Mt 5,1-12a]. Tots sants.

2. ■ Dijous [Leccionari «de difunts». Per exemple: Lm 3,17-26 / Sl 22 / Fl 3,20-21 / Mc 15,33-39;16,1-6]. Commemoració de tots els fidels difunts.

3. ■ Divendres [Rm 9,1-5 / Sl 147 / Lc 14,1-6]. Sant Martí de Porres (1579-1639), rel. dominicà, de Lima. Sant Ermengol (†1035), bisbe d'Urgell; sant Pere Almató, prev. dominicà i mr. a Indo-xina (1861), nat a Sant Feliu Sasserra (Lluçanès). Els innombrables màrtirs de Saragossa; santa Sílvia, mare de Gregori el Gran; sant Malaquies (1094-1148), bisbe d'Armagh.

4. □ Dissabte [Rm 11,1-2a.11-12.25-29 / Sl 93 / Lc 14,1.7-11]. Sant Carles Borromeu (1538-1584), bisbe de Milà, cardenal. Sants Vidal i Agrícola, mrs.; sant Fèlix de Valois, prevere, cofund. Trinitaris (OSST, 1198); santa Modesta, vg.

5. ■ † Diumenge vinent, XXXI de durant l'any (lit. hores: 3a setm.) [Mt 1,14b-2,2b.8-10 / Sl 130 / 1Te 2,7b-9.13 / Mt 23,1-12]. Sant Zacaries i santa Elisabet (o Isabel), pares de Joan Baptista; sant Magne, bisbe; santa Bertila, abadessa; santa Àngela de la Creu, vg., fund. Germanes de la Creu a Sevilla; beata Maria Ràfols i Bruna, rel., fundadora de les Germanes de la Caritat de Santa Anna (HCSA, 1825), nascuda al Molí d'en Rovira (Vilafranca del Penedès).

DIUMENGE XXX DE DURANT L'ANY

COMENTARI

Lectura del llibre de l'Èxode (Ex 22,20-26)

El Senyor diu: «No maltractis ni oprimeixis els immigrants, que també vosaltres vau ser immigrants al país d'Egipte. No maltractis cap viuda ni cap orfe: si els maltractes i alcen a mi el seu clam, jo l'escoltaré i, encès d'indignació, us mataré amb l'espasa: les vostres dones quedaran viudes, i orfes els vostres fills.

Si presteu diners a algú del meu poble, als pobres que viuen amb tu, no facis com els usurers: no li exigeixis els interessos. Si et quedes com a penyora el mantell d'algú, torna-li abans no es pongui el sol. És tot el que té per abrigar-se, el mantell que l'embolcalla. ¿Amb què dormiria? Si ell alçava a mi el seu clam, jo l'escoltaria, perquè sóc compassiu».

Salm responsorial (17)

R. *Us estimo, Senyor, vós m'enfortiu.*

Us estimo, Senyor, vós m'enfortiu, / roca i muralla que em deslliura. R.

Déu meu, penyal on m'emparo, / escut i força que em salva. / Rodejat d'adversaris delirants, clamo al Senyor, / crido auxili d'entre els enemics. R.

Beneït sigui el Déu vivent, el meu penyal. / Beneïxo el Senyor que em salva. / Ha donat grans victòries al seu rei, / ha mostrat l'amor que té al seu Ungit. R.

Lectura de la primera carta de sant Pau als cristians de Tessalònica (1Te 1,5c-10)

Germans, ja sabeu el que fèiem per vosaltres mentre érem a la vostra ciutat. També vosaltres, heu imitat el nostre exemple i el del Senyor, acollint la paraula de Déu enmig de moltes advertiments, plens del goig de l'Esperit Sant. Així heu estat un model per a tots els creients de Macedònia i d'Acàia, perquè, des de la vostra ciutat, s'ha estès el ressò de la paraula del Senyor. I no solament a Macedònia i Acàia; pertot arreu parlen de la vostra conversió de manera que no ens cal afegir-hi res: ells mateixos contenen com va ser la nostra arribada entre vosaltres i com abandonàreu els ídols i us convertíreu a Déu, per adorar només el Déu viu i veritable i esperar del cel Jesús, el seu Fill, que ell ressuscità d'entre els morts, i que ens salvarà de la pena, en el judici que ha de venir.

✦ Lectura de l'evangeli segons sant Mateu (Mt 22,34-40)

En aquell temps, quan els fariseus s'assabentaren que Jesús havia fet callar els saduceus, es tornaren a reunir, i un d'ells, mestre de la Llei, per provar-lo, li va fer aquesta pregunta: «Mestre, ¿quin és el manament més gran de la Llei?» Jesús li contestà: «Estima el Senyor, el teu Déu, amb tot el cor, amb tota l'ànima, amb tot el pensament. Aquest és el manament més gran i el primer de tots. El segon és molt semblant: Estima els altres com a tu mateix. Tots els manaments escrits en els llibres de la Llei i dels Profetes vénen d'aquests dos».

Lectura del libro del Èxodo (Éx 22,20-26)

Esto dice el Señor: «No maltratarás ni oprimirás al emigrante, pues emigrantes fuisteis vosotros en la tierra de Egipto. No explotarás a viudas ni a huérfanos. Si los explotas y gritan a mí, yo escucharé su clamor, se encenderá mi ira y os mataré a espada; vuestras mujeres quedarán viudas y vuestros hijos huérfanos. Si prestas dinero a alguien de mi pueblo, a un pobre que habita contigo, no serás con él un usurero cargándole intereses. Si tomas en prenda el manto de tu prójimo, se lo devolverás antes de ponerse el sol, porque no tiene otro vestido para cubrir su cuerpo, ¿y dónde, si no, se va a acostar? Si grita a mí, yo lo escucharé, porque yo soy compasivo».

Salmo responsorial (17)

R. *Yo te amo, Señor; tú eres mi fortaleza.*

Yo te amo, Señor; tú eres mi fortaleza; / Señor, mi roca, mi alcázar, mi libertador. R.

Dios mío, peña mía, refugio mío, / escudo mío, mi fuerza salvadora, mi baluarte. / Invoco al Señor de mi alabanza / y quedo libre de mis enemigos. R.

Viva el Señor, bendita sea mi Roca, / sea ensalzado mi Dios y Salvador: / Tú diste gran victoria a tu rey, / tuviste misericordia de tu Ungido. R.

Lectura de la primera carta del apóstol san Pablo a los Tesalonicenses (1Tes 1,5c-10)

Hermanos: Sabéis cómo nos comportamos entre vosotros para vuestro bien. Y vosotros seguisteis nuestro ejemplo y el del Señor, acogiendo la Palabra en medio de una gran tribulación, con la alegría del Espíritu Santo. Así llegasteis a ser un modelo para todos los creyentes de Macedonia y de Acaya. No sólo ha resonado la palabra del Señor en Macedonia y en Acaya desde vuestra comunidad, sino que además vuestra fe en Dios se ha difundido por doquier, de modo que nosotros no teníamos necesidad de explicar nada, ya que ellos mismos cuentan los detalles de la visita que os hicimos: cómo os convertisteis a Dios, abandonando los ídolos, para servir al Dios vivo y verdadero, y vivir aguardando la vuelta de su Hijo Jesús desde el cielo, a quien ha resucitado de entre los muertos y que nos libra del castigo futuro.

✦ Lectura del santo Evangelio según san Mateo (Mt 22,34-40)

En aquel tiempo, los fariseos, al oír que Jesús había hecho callar a los saduceos, se reunieron en un lugar y uno de ellos, un doctor de ley, le preguntó para ponerlo a prueba:

«Maestro, ¿cuál es el mandamiento principal de la ley?». Él le dijo: «Amarás al Señor tu Dios con todo tu corazón, con toda tu alma, con toda tu mente». Este mandamiento es el principal y primero. El segundo es semejante a él: «Amarás a tu prójimo como a ti mismo». En estos dos mandamientos se sostienen la Ley y los Profetas».

Estima Déu. Estima el proïsme

P. JAUME SIDERA, claretià

Els savis d'Israel comptaven 613 preceptes de la Llei. Calia saber-se'ls tots i practicar-los. (Entre parèntesi: no els podem criticar gaire: El Codi de Dret Canònic té 1.752 cànons... El codi civil espanyol 1.976 articles). Calia resumir la Llei. Estimar Déu, estimar el proïsme. Són les dues dimensions que són a l'abast de tot cristià i són vàlides arreu del món

Estimar Déu: com els cristians de Tessalònica que abandonaren els ídols i es convertiren a Déu i a Jesucrist, per estimar-lo i adorar-lo de tot cor. El P. Claret ho expressava amb una pregària molt bonica: «Senyor, que us conegui i us faci conèixer, que us estimi i us faci estimar; que us serveixi i us faci servir; que us lloï i us faci lloar de totes les criatures.»

L'amor a Déu ens porta a estimar el proïsme de manera molt concreta. «Com a tu mateix». Tot allò que vols que els altres et facin, fes-los-ho igualment. L'Antic Testament és d'una actualitat total:

«No maltractis ni oprimeixis els immigrants... No maltractis cap vídua ni cap orfe. Si prestes diners, no facis com els usurers. Si et quedes com a penyora el mantell d'algú, torna-l'hi abans no es pongui el sol. ¿Amb què dormiria? Si ell alçava a mi el seu clam, jo l'escoltaria, perquè sóc compassiu». Traduït avui seria: No desnonis ni deixis al carrer el qui no pot pagar la hipoteca... I altres aplicacions molt pràctiques.

Fem nostre aquest missatge de Jesús avui: estimar Déu, estimar els altres. Fem-ne vida a nivell personal i social. Així farem més visible la nostra fe i podrem contribuir a estendre-la arreu del món.

VIDA DIOCESANA

Activitats del Sr. Bisbe

Dilluns 30, a les 21.30 h. Jornada d'Economia a la parròquia de Sant Esteve de Granollers.

Dimecres 1 de novembre, a les 10.45 h. Missa a la parròquia de St. Josep de Sabadell amb motiu de l'inici de ministeri del P. Llorenç Sagalés, O. Cist., com a Rector.

Dijous 2, a les 21.30 h. Jornada d'Economia a la parròquia de Sant Pere d'Ocavià a Sant Cugat del Vallès.

Dissabte 4, a les 11 h. Missa a la Catedral en la Trobada de col·laboradors de Germanor.

Diumenge 5, a les 17.30 h. Missa a la Catedral. Cloenda del primer Recés d'Emaús de la parròquia del Sant Esperit de Terrassa.

Visita Pastoral

Diumenge 29, a les 12 h. Mons. Saiz Meneses celebra la Missa Estacional a la parròquia de la Mare de Déu del Roser a les Fonts de Terrassa i administra el sagrament de la Confirmació.

Dilluns 30, al matí. Visita Pastoral a la parròquia de la Mare de Déu del Roser de les Fonts.

Divendres 3, a la tarda. Visita Pastoral a la parròquia de la Mare de Déu del Roser de les Fonts.

Diumenge 5, a les 11 h. Missa Estacional a la parròquia de St. Pere de Terrassa i a la parròquia de St. Cristòfor de Terrassa.

Notícies

Inici de ministeri a la parròquia de la Mare de Déu de Montserrat a Terrassa. El diumenge 1 d'octubre, Mons. Salvador Cristau, Bisbe auxiliar, celebrà la Missa a la parròquia de la Mare de Déu de Montserrat de Terrassa i presentà Mn. Albert Agib Hanna com a Administrador parroquial.

Festa de Sant Francesc d'Assís. El dia 4 d'octubre, dia de Sant Francesc d'Assís, Mons. Saiz Meneses celebrà l'Eucaristia a la parròquia de la Mare de Déu de Montserrat i Sant Antoni de Pàdua a Granollers. El mateix dia, Mons. Salvador Cristau celebrà la Missa a la Residència Sant Josep Oriol de les Germanes Franciscanes (Darderes) a Terrassa, i Mn. Fidel Catalán va fer-ho a la parròquia de Sant Francesc d'Assís a Sabadell.

Celebració del Roser.

El dissabte 7 d'octubre, el Sr. Bisbe celebrà l'Eucaristia al monestir de Sant Domènec de Guzman a Sant Cugat del Vallès amb motiu de la festa de la Mare de Déu del Roser. Després visità la comunitat de monges dominiques.

Inici de ministeri a Parets del Vallès. El dissabte 7 d'octubre, al vespre, Mons. Saiz Meneses presidí la Missa a la parròquia de Sant Esteve de Parets del Vallès amb motiu de l'inici de ministeri de Mn. Francesc Jordana com a Rector.

Celebració del Roser a Sant Esteve del Coll.

El dissabte 7 d'octubre, a la tarda, la parròquia de Sant Esteve del Coll (Vallès Oriental) celebrà la Mare de Déu del Roser. Presidí Mn. Joan Josep Recasens, Rector.

Inici de ministeri a Cànoves i Cardedeu.

El diumenge 8 d'octubre, Mons. Saiz Meneses presidí la Missa primer a la parròquia de Sant Muç de Cànoves i després a la de Santa Maria de Cardedeu en l'inici de ministeri de Mn. Albert Quílez com a Rector d'ambdues parròquies.

Parròquia de Sant Muç de Cànoves

Parròquia de Santa Maria de Cardedeu

Agenda

Primer Recés d'Emaús de la parròquia del Sant Esperit de Terrassa. Els dies 3, 4 i 5 de novembre a la Casa d'Espiritualitat de la Sagrada Família de Rubí.

Trobada de subscriptors de Germanor.

Dissabte 4 de novembre, a les 11 h, Missa a la Catedral; a les 12 h, Trobada a la Cúria Diocesana.

REMAD MAR ADENTRO

† JOSEP ÀNGEL SAIZ MENESES
Obispo de Terrassa

Memoria de nuestros difuntos

El próximo miércoles celebraremos la solemnidad de Todos los Santos y al día siguiente la conmemoración de Todos los fieles difuntos. En estos días acudimos a los cementerios y mantenemos viva la tradición de rezar por los seres queridos que ya no están entre nosotros. Todo ser humano ha llegado a la vida en el seno de una familia, y todos, en la peregrinación que hemos recorrido a lo largo de nuestra existencia, hemos gozado de unas relaciones de familia y de amistad. Visitamos los lugares en que reposan sus restos para expresar nuestro recuerdo y nuestro afecto, para mantener viva de alguna manera la relación con ellos, el diálogo que la muerte no ha sido capaz de romper; para conservar una misteriosa pero real comunión de vida y amor. A lo largo de la historia es una constante en todas las civilizaciones y culturas la preocupación por

los muertos y el deseo de mantener un cierto vínculo con ellos.

Nada hay más seguro en el momento de nacer que la certeza de que llegará un día en que moriremos, nada hay más común y universal al género humano que el hecho de morir. Pero en nuestra civilización del bienestar la muerte se ha convertido en el tabú más grande, un tema casi prohibido, una realidad que es mejor no recordar, de la que es mejor no hablar, y cuando se produce una defunción, se tiende inconscientemente a rebajar su visibilidad en las mismas familias, sobre todo en relación a los más pequeños. Hace unas décadas se vivía con mucha más normalidad, como una realidad que está presente en nuestra vida y que es preciso asumir, algo para lo que hay que estar preparados porque incumbe a todo ser humano, de toda época y lugar. Por eso estos días son propicios para re-

flexionar sobre la vida y la muerte, sobre su sentido más profundo ya que, queramos o no queramos, la muerte forma parte de la vida.

El pasado mes de abril estuve predicando los Ejercicios Espirituales a un grupo de sacerdotes de la diócesis de Cuenca en el monasterio de Uclés, que fue sede de la Orden de Santiago. En la imponente iglesia mayor está enterrado el poeta Jorge Manrique, que ha pasado a la historia sobre todo por sus *Coplas por la muerte de su padre*, en las que hace una bella y profunda reflexión sobre la vida y la muerte. Dice en su estrofa V b: «Partimos cuando nacemos, andamos mientras vivimos, y llegamos al tiempo que fenecemos; así que, cuando morimos, descansamos». Nuestra vida es una peregrinación que comienza en el nacimiento, que dura toda la existencia, y que acaba en el momento de la muerte, que es el paso a la

casa del Padre; con la muerte se concluye la etapa aquí en la tierra, pero se abre una nueva fase, más allá del tiempo, en la comunión plena con Dios y con los hermanos.

Estas celebraciones nos recuerdan la contingencia del ser humano, su fragilidad y pequeñez y, a la vez, han de ser ocasión de reavivar nuestra esperanza. Son días para reflexionar, una vez más, sobre los grandes interrogantes de la existencia: ¿De dónde venimos y hacia dónde vamos? ¿Qué sentido tiene la vida? ¿Cómo afrontar la realidad del mal, del sufrimiento, de la muerte? ¿Qué hay más allá de la muerte? El ser humano necesita razones para la esperanza ya que como nos recordó el papa Benedicto XVI, la cuestión de la esperanza está en el centro de nuestra vida. Todos necesitamos esperanza, una esperanza firme y creíble; todos buscamos la luz de la esperanza de una forma más o menos consciente. Y en ese camino de búsqueda, Cristo nos sale al encuentro y nos dice: «Yo soy la resurrección y la vida: el que cree en mí, aunque haya muerto, vivirá; y el que está vivo y cree en mí no morirá para siempre» (Jn 11,25-26).